Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Doprinos akademika Mirka Pejanovića razvoju politologije (povodom 80. godišnjice života i 40 godina naučnoistraživačkog rada): Jubilej

Cvitković, Ivan

2025

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/849

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2025.221.27

ZLATNA GRANA MIRKA PEJANOVIĆA

Dževad Drino
redovni profesor
Univerzitet u Zenici – Pravni fakultet
dzevad.drino@unze.ba
ORCID: 0000-0003-4488-9449

Mnogo ima silnih stvari, ali nema ničeg silnijeg od čovjeka.
Sofokle, Antigona, 604 ff.

Apstrakt: Rad je posvećen znanstvenom angažmanu akademika prof. dr. Mirka Pejanovića u ozračju antifašističkih tradicija Bosne i Hercegovine, pogotovo ustroju organa narodne vlasti u svjetlu Deklaracije o pravima građana Bosne i Hercegovine iz 1944. godine, koju je akademik Pejanović reafirmisao i analizirao u svojim radovima. Pejanovićeva *zlatna grana* obuhvata veliki raspon znanstvenih radova, knjiga, udžbenika, polemika, javnih istupa, koji ukazuju na to da nervna vlakna njegovih tekstova počivaju na postulatima gdje historija ne poznaje nijedan konstantan pojam, sadržaj varira, jezici generišu različite misaone obrasce, novo vrijeme stvara jaz između sadašnjosti i prošlosti. Kako je predmet politoloških istraživanja uvijek složen, Pejanović insistira na prihvatanju složenih dokaza u kojima se zrcale antički korijeni njegova znanstvenog pejzaža, kojim se često vraća preispitivanjem sopstvene metodologije, gdje se prošlost prožima kroz tekstove, ali je uvijek otvoren za nove metode istraživanja i očiti pristaša teorije da je "historija beskrajni dijalog prošlosti i sadašnjosti".

Ključne riječi: antifašizam, Bosna i Hercegovina, državnost, metodologija, zakon, ZAVNOBiH

Znanstveni angažman

Autor o kome pišemo je nesvakidašnja ličnost bosanskohercegovačke nauke, ali i ukupne intelektualne scene, akademik Mirko Pejanović (1946) koji je *virtute verbusque gestis* – vrlinom i djelima zadužio ovdašnju znanstvenu zajednicu svojim opusom, akademskim i državničkim radom, ali i zračućim humanizmom i ličnom harizmom vječitog optimiste.[1] Posljednja autorova knjiga o kojoj sam pisao predstavlja studije, članke i intervjue koje je akademik Mirko Pejanović posvetio antifašistima – vijećnicima Prvog, Drugog i Trećeg zasjedanja Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine (ZAVNOBiH-a) u vremenu Drugog svjetskog rata, u kojoj autor obrađuje ideje ZAVNOBiH-a u Drugom svjetskom ratu, preko disolucije Jugoslavije, odbrane naše zemlje, do razvoja lokalne samouprave i najnovije društvene zbilje Bosne i Hercegovine (Pejanović, 2021). Autor, kao malo ko do sada, posebno analizira *Deklaraciju o pravima građana Bosne i Hercegovine*, donesenu na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a u Sanskom Mostu 1944. godine, koja je bila faktički temelj budućeg ustava federalne jedinice Bosne i Hercegovine. *Nota bene* – autor *Deklaracije* je bio predsjednik Zakonodavnog odbora ZAVNOBiH-a, mladi pravnik iz Janje Hamdija Ćemerlić – kao prvi Bosanac s doktoratom s prestižne pariške Sorbone, vijećnik sva tri zasjedanja ZAVNOBiH-a, kasniji ministar pravde u prvoj vladi Bosne i Hercegovine. Na naučnom skupu o liku i djelu akademika Ćemerlića, u povodu 100. godišnjice njegovog rođenja, na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu, zapaženo izlaganje o Ćemerliću kao rektoru Univerziteta upravo je imao i akademik Pejanović (2006).

Ako je iko pozvan da napravi ovakav pregled kratke moderne bh. državnosti, onda je to svakako akademik Pejanović, iz najmanje dva razloga; prvo, kao neposredni učesnik, pa i sukreator modernih političkih rješenja Bosne i Hercegovine – i drugo, kao realno najznačajniji istraživač društvenih procesa, pogotovo razvoja države i lokalne samouprave, unutar savremene bosanskohercegovačke sociološke, posebno politološke misli.

Knjiga je naišla na veliko zanimanje javnosti, izlazila je i kao feljton u našem najznačajnijem dnevnom listu. Tako već recenzent, naš akademik s američkim pasošem Robert Donia, ukazuje na to da autor "snažno dokazuje državnost Bosne i Hercegovine uz jasnu, uvjerljivu logiku i živopisne opise mnogih važnih pravnih odluka od kasnog 19. do početka 21. stoljeća", dok profesor Husnija Kamberović posebno ukazuje na autorov kombinirajući historiografski i politološki metodološki pristup izazovima državnosti Bosne i Hercegovine. Asim Mujkić, pak, gleda na knjigu kao na jedinstvenu historiju političkih ideja u vremenu od Drugog svjetskog rata do pada Berlinskog zida, a Elmir Sadiković ukazuje na aktuelnost i značaj knjige

[1] Akademik dr. Mirko Pejanović, potpredsjednik Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (ANUBiH), profesor emeritus Univerziteta u Sarajevu i član Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine (1992–1996).

pogotovo u kontekstu donošenja novih političkih odluka važnih za budućnost naše zemlje. Meni lično je bio najzanimljiviji prikaz uglednog alima Mustafe efendije Spahića, koji je knjigu temeljito iščitao i onda se, po vlastitim riječima, ponovno bezbroj puta vraćao na pojedina poglavlja detaljno ih analizirajući, naravno, svesrdno je preporučujući svim čitaocima (Spahić, 2022).

U čemu je zaista značaj Pejanovićeva rada? Zašto je pojava ove knjige izazvala ovako veliko zanimanje javnosti?

Kad pročitamo i odložimo Pejanovićevu knjigu, onda nam se kroz glavu još dugo kreće omnibus različitih ideja, političkih rješenja i savremene sudbine naše zemlje; od perioda Austro-Ugarske, pa sve do postdejtonske Bosne i Hercegovine. Kao *corpus separatum* K&K monarhije, Bosna i Hercegovina tada dobiva svoj prvi moderni Ustav – *Zemaljski štatut* iz 1910. godine; od svih carskih pokrajina car i kralj Franjo Josip II je podario ustave Moravskoj, Bukovini te Bosni i Hercegovini, kao starim zemljama s vlastitom državnopravnom historijom unutar Austro-Ugarske monarhije. Hrvatska povjesničarka Mirjana Gross piše u djelu *Povijest pravaške ideologije* kako hrvatski zastupnici u ugarskom saboru u Pešti protestuju: "kako je to Bosna dobila ustav, a Hrvatska kao stara zemlja i tisućljetno kraljevstvo nije?!" (Gross, 1975: 43).

Starojugoslavenski period je, po riječima autora, zlo za Bosnu i Hercegovinu zbog provođenja koncepta unitarne države, dok *Oktroisani ustav* i uvođenje banovina predstavljaju prvo razbijanje dotadašnje teritorijalne cjelovitosti zemlje. U periodu Drugog svjetskog rata, autor ukazuje na prve korake ka budućem statusu zemlje unutar nove Jugoslavije i važnost ratnih odluka ZAVNOBiH-a – kada su "obnovili i uspostavili razvoj moderne državnosti Bosne i Hercegovine". Zašto treba uvijek na njih podsjećati vidljivo je iz cijele knjige; to je "obnova i uspostava moderne državnosti Bosne i Hercegovine" i preambula svakog budućeg ustava ove zemlje!

Za razliku od nekih drugih pokreta "koji su digli ustanak protiv fašista čim su ovi otišli iz zemlje", a danas se slave kao "prvi gerilci Evrope", autorov diskurs je kristalno jasan: antifašizam je tekovina današnje moderne Evrope, on je utkan u same temelje bosanskohercegovačke državnosti. Da nije bilo antifašističkog pokreta, ova zemlja bi ostala nečija banovina ili pokrajina, a narod koji većinski u njoj obitava ostao bi "cvijeće nekog drugog naroda", bez prava na vlastito ime, jezik i domovinu! Autorov stil je osebujan, direktan, nama je sve jasno, kao da smo to i sami prije znali, ali, eto, treba neko da nas uvijek podsjeti! Akademik Pejanović je dokazani prijatelj logike; nijedna ideja nije nikla sama i nezavisna od svoje historijske osnove ili povijesne pozadine, kako vam drago! Pritom, statistika zna ponekad biti "tačan zbir netačnih podataka", ali je u ozbiljnim istraživanjima neizostavna kao dokumentaciona osnova, što autor vrlo spretno i funkcionalno koristi, dok zaključak svakog poglavlja proističe iz podastrte građe i ne odražava ono što bismo mi možda htjeli ili željeli pročitati, nego upravo ono na što realno upućuju dokazi! Pejanović jeste neosporno dokazani humanista i izvorni socijaldemokrata, ali je u analitici

događanja ubitačno hladan i racionalan, bez ikakve euforije i ostrašćenosti. Time me neodoljivo podsjeća na velikog engleskog historičara, komunistu iz Oxforda, Erika Hobsbauma (1917–2012) koji je u svom djelu *Kratki XX vijek* obuhvatio period od 1914. do 1991. godine. Naime, on je obuhvatio razdoblje od Prvog velikog svjetskog rata 1914. godine, a kao drugi reper uzeo je disoluciju Jugoslavije 1991. godine, koja je rezultirala najvećim ratom na tlu Evrope nakon Drugog svjetskog rata! Hobsbaum nalazi da je prethodni devetnaesti vijek bio doba napretka i najvećih tehnoloških inovacija, a dvadeseti "Doba ekstrema"![2]

Osnovno pitanje koje se postavlja pred svakog istraživača svakako je ono kako je bilo uopće moguće, nakon brzog raspada i sramne kapitulacije iz 1941. godine, obnoviti krhotine Jugoslavije i vratiti je, tako obnovljenu, ali i drugačije uređenu, na historijsku scenu?

Jugoslavenska revolucija 1941–1945. godine imala je svoj epicentar u Bosni i Hercegovini – to je centralno bojište Drugog svjetskog rata, sklonište Tita, Komunističke partije Jugoslavije, narodnooslobodilačkog pokreta, ali i evidentna ključna karika buduće nove Jugoslavije; Marko Attila Hoare je naziva "najzagonetnijom prazninom historiografske slike jugoslavenske revolucije" (Hoare, 2019: 9). Zašto?

Ona je centar NOP nakon povlačenja iz Srbije 1941. godine, tu su osnovane proleterske brigade, Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ), tu su se odvile sve velike bitke i ofanzive Drugog svjetskog rata, tu je organizovan ustroj organa narodne vlasti, doneseni *Fočanski* i *Krajiški propisi*, od 97 partizanskih brigada 1943. godine – 38 su hrvatske, 23 – bosanskohercegovačke, 18 – slovenske, dok cijela istočna Jugoslavija (Vojvodina, Srbija, Crna Gora, Kosovo i Makedonija) zajedno organizuju 18 brigada (Babić, 1956: 207). Taj period se gotovo u cijelosti poklapa s Pejanovićevim posmatranjima i analizama, pri čemu je naš autor spretno izbjegao zamku "živog pijeska" prezentacija i interpretacija, a to je "crno-bijelo tumačenje", najčešće kroz zacrtane ideološke prizme. Sumirajući pročitano, mora se reći da je autor našao sretan spoj historijskih fakata o obnovi i izgradnji savremene državnosti naše domovine, kao i svojih rasprava na naučnim skupovima ili intervjuima. Autor je među rijetkima, analizirajući hodogram pripreme AVNOJ-a, istražio boravak Vrhovnog štaba u okolini Kladnja i zadržao se na julu 1943. godine, kada je u naselju Plahovići kod Kladnja Josip Broz Tito pitao

[2] Eric Hobsbawm (1917–2012), najznačajniji historičar modernog doba, pionir *Social history* (Mirjana Gross), njegova kvadrilogija – *Age* (*Doba*) započinje djelom 1. *Doba revolucija: Evropa 1789–1848. g*., London 1968. (u Hrvatskoj izdavač je Školska knjiga – Stvarnost, Zagreb 1987), nastavlja djelom 2. *Doba kapitala 1848–1875*, London 1975. (Školska knjiga – Stvarnost, Zagreb 1987), zatim 3. *Doba imperija*, London 1987, a završava djelom 4. *Doba ekstrema: Kratko dvadeseto stoljeće 1914–1991*, London 1994. (Zagrebačka naklada, Zagreb 2009). Svoj životni vijek opisao je u djelu *Zanimljiva vremena: Život kroz dvadeseto stoljeće*, Disput, Zagreb 2009, dok je po uzoru na Ernesta Gellnera (*Nacije i nacionalizam*, P. kult, Zagreb 1998), objavio i vlastito djelo: *Nacije i nacionalizam – program, mit, stvarnost*, prev. N. Čengić, Novi Liber, Zagreb 1993.

rukovodstvo KPJ za Bosnu i Hercegovinu dokle se stiglo u pripremama održavanja ZAVNOBiH-a?

Rukovodstvo NOP-a za BiH – Rodoljub Čolaković i Avdo Humo su se dali na pripremu Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a, izabrani su delegati do novembra 1943. godine iz svih dijelova Bosne i Hercegovine. Pokrajinski komitet je oblikovao stajalište da Bosna i Hercegovina u novoj Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji dobije status federalne jedinice ravnopravne Srbiji, Hrvatskoj, Sloveniji, Crnoj Gori i Makedoniji.

Komisija u sastavu Milovan Đilas, Moša Pijade i Sreten Žujović nije prihvatala prijedlog rukovodstva PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu da Bosna i Hercegovina dobije status ravnopravne federalne jedinice buduće državne zajednice, zagovarajući druga rješenja (među tim rješenjima je bilo razbijanje Bosne i Hercegovine i pripajanje dijelova drugim federalnim jedinicama). Presudio je Titov autoritet, ali i jasno izražena volja naroda. Odlukom 247 delegata ZAVNOBiH-a 25. novembra 1943. godine "Bosna i Hercegovina je prestala biti jabuka razdora između srpskih i hrvatskih velikodržavnih pretenzija!"

Kada će danas Bosna i Hercegovina prestati biti predmet posezanja naših susjeda i komšija – ne znamo, ali znamo da nam je upravo danas riječ akademika Pejanovića možda i najpotrebnija!

Odluke ZAVNOBiH-a su nesumnjivo revolucionarni akti kojim je NOP korjenito mijenjao zatečeno društveno uređenje zamjenjujući ga voljom naroda i vraćanjem na scenu one organizacije zemlje koja ima svoje historijske tradicije. To je prvi dokument moderne bosanskohercegovačke državnosti kojim se uvodi šesta buktinja u grb zemlje – to je istovremeno i danas brana četništvu, ustaštvu i svakom fašizmu na ovom tlu.

Je li ZAVNOBiH samo "komunistička zabluda" ili stvarni izraz želje naroda Bosne i Hercegovine? Šta bi bilo da nije bilo ZAVNOBiH-a?

Banovinski sistem kao dio tala hrvatske i srpske buržoazije bi ostao na djelu, a Bosna i Hercegovina svedena na efemeran geografski pojam koji bi postepeno odumro, a narod koji danas većinski u njoj obitava sveden na "cvijeće" drugog naroda uz prijetnju nestanka. Hronologija uvijek predstavlja "oči povijesti" – hronološki i metodološki uvod u temu izlaganja, pa Pejanović znanstveno razbija mitove o "ukletosti BiH", ukazujući na antifašizam kao trajnu odrednicu; po njemu je fašizam sredstvo diskreditacije i diskvalifikacije, ali predstavlja populistički ultranacionalizam, što je sasvim u skladu s modernim definicijama koje daju Stanley Payne ili Roger Griffin (Đurković, 2023). Upravo zato vrijednosti antifašizma i jesu stalne – on nije samo pobjeda u Drugom svjetskom ratu nego trajna evropska vrijednost do danas. Ugledni Međunarodni institut za bliskoistočne i balkanske studije (IFIMES) iz Ljubljane, redovno analizirajući događanja na Bliskom Istoku, Balkanu i u svijetu, a povodom 1. marta, Dana nezavisnosti Bosne i Hercegovine,

konsultuje Pejanovića koji u svom zapaženom članku "Značaj Dana nezavisnosti Bosne i Hercegovine za razvoj njene državnosti u 21. stoljeću" piše o važnosti tog historijskog događaja (Pejanović, 2025).

Zlatna grana škotskog antropologa Jamesa Georga Frazera (1854–1941) jeste klasično djelo kulturne i prirodne povijesti, etnologije i antropologije, gdje autor na više od 6000 stranica u 12 tomova razvija "najveću znanstvenu odiseju suvremenog humanizma", u kojoj se osvjetljava golemi mozaik ljudskih vjerovanja, običaja i obreda, raznovrsnih oblika čovjekova odnosa prema prirodi, a posebno prema "duhu bilja" – mozaik koji tvori jezgru ljudskosti.[3] Zašto je u našoj kulturnoj povijesti *Zlatna grana* tako važna? Običaji i vrijednosti iz prošlosti se obezvrjeđuju, sadašnjost treba shvatiti naučno, prošlost također, pa će Entoni Gidens u *Odbjeglom svijetu* podsjetiti na to da je riječ "tradicija" u svom današnjem značenju nastala u Evropi tek u posljednja dva vijeka (Gidens, 2006).

Heraklit će napisati: oni koje vole mudrost moraju brojne stvari istraživati! Pejanović je njegov zakleti pristalica, vidimo po njegovu djelu – njegova "zlatna grana" obuhvata veliki dijapazon znanstvenih radova, knjiga, udžbenika, javnih istupa. Kvintesencija svih njegovih radova ukazuje na to da nervna vlakna njegovih tekstova počivaju na postulatima gdje historija ne poznaje nijedan konstantan pojam, sadržaj varira, jezici generišu različite misaone obrasce, novo vrijeme stvara jaz između sadašnjosti i prošlosti. Pejanović ima urođeni talent za analizu, za neobične uvide koji intelektualno razgaljuju, za lucidne analogije kojima u osnovi leži erudicija i ideja izvrsnosti te stalna historijska komparacija. Dva su osnovna tipa historijske komparacije: kontrastivni i generalizirajući; tradicijski model utemeljio je John S. Mill razlikujući metodu razlike i metodu slaganja (Bloch, 2004). Pritom postoji problem "zaključene historiografije", gdje je pozivanje na tradiciju samo "pojavni oblik nezadovoljstva postojećom", dok je tradicija predaja predanja (Carr, 2004). Za nastanak civilizacije odlučujući značaj imala je uspostava sistema vrijednosti, izvođenje normi ponašanja i sankcija (Sorokin, 2002). Možda razumijevanje važnosti problema iz autorovih radova već na početku može olakšati spominjanje činjenice da je prije nepunih stotinu godina na prostoru od Trsta do Urala postojalo samo šest od današnje 23 države (Hobsbaum / Rejndžer, 2011: 287). A s obzirom na to da je novim državama uvijek potrebna i nova prošlost, to ovaj podatak sam po sebi donekle objašnjava rasprostranjenost historijskih mitova. Zbog otvorenog ili latentno prisutnog revanšizma politizovana prošlost možda je nasuštinskiji element nacionalističkih ideologija; kad ne postoji odgovarajuća prošlost, ova uvijek može biti izmišljena, na taj način što pruža slavniju pozadinu sadašnjici koja nema šta da slavi.

[3] Najviše korištena skraćena izdanja su djela Džejms Džordž Frejzer, *Zlatna grana – proučavanje magije i religije*, izdavač Ivanišević, Beograd 2003. i istoimeno izdanje Edicija, Beograd 2022; obimnije je izdanje na hrvatskom jeziku – James G. Frazer, *Zlatna grana. Podrijetlo religije, obreda i običaja*, Jesenski & Turk, Zagreb 2019.

Ako je čovjek počeo s govorom, civilizacija s pismom i poljoprivredom, industrija s vatrom, pravo počinje s običajem, vlasništvo je majka, a rat otac države, zakon dolazi sa svojinom, brakom, vladarom – ispred svih fenomena leži običaj, gdje je božanska prinuda ostvarena putem religije (Djurant, 1995). Pejanovićev govor i rad obilježen je njegovim učiteljima u vremenima kada je Fakultet političkih nauka u Sarajevu prerastao okvire partijske škole i postajao prva slobodnomisleća politološka škola u Bosni i Hercegovini. U razgovorima s francuskim historičarima, umni Žorž Dibi (1919–1996) će reći: "Moji učitelji su me naučili da čitam pejzaž – nerazlučiv skup materijalnih dokumenata, dok drugi spadaju u ritual, pravo, vjerovanje." (Aničić, 2022: 13).

Znanstveni pejzaž Mirka Pejanovića – antički temelji

Pejanovićev znanstveni pejzaž počiva na antičkim temeljima: na početku Aristotelove *Politike* (I, 1–2) stoji striktno razlikovanje područja na domaćinstvo i državu (*oikos i polis*), dok novovjekovna teorija počinje s pojedincem – nacionalna posebnost se ističe tek u helenističko doba, i to kao obrazovna tradicija! Heleni se ističu obrazovanjem, za razliku od Barbara koji su neznalice i neobrazovani (Dihle, 2016)! U posljednjoj knjizi Herodotove historije (*Kaliopa*), prvi put se sreće *politeia* kao termin za građansko pravo – građanstvo, javni život, može se razumjeti i kao zajednica građana, ali i kao ustav, što Pejanović obilato koristi (Herodot, 2009: 384).

Ciceron navodi kako upravo Platona smatra "najučenijim čovjekom i najozbiljnijim filozofom" slijedeći upravo njegov primjer (Platonovi spisi *Πολιτεία* i *Νόμοι*) sinhronijskim oblikovanjem Zakona i Države, jer država bez zakona ne ispunjava svoju svrhu. "Ali kao što je postupio najučeniji čovjek, Platon, ujedno najozbiljniji od svih filozofa, koji je prvi sastavio spis o državi i isto tako zaseban o njezinim zakonima, mislim da i ja, prije nego što kažem riječi zakona, moram reći nešto u obranu toga zakona. Vidim da su isto učinili Zaleuk i Charonda, a oni svojim gradovima nisu napisali zakone radi teorije ili zabave, nego radi države." (Ciceron, 1996: 64). Ciceron upravo u prvoj knjizi (I, 10) izriče poznatu i utjecajnu frazu *ipse dixit* (on sam je rekao) kao latinski prijevod starogrčke *αὐτὸς ἔφα* koju su koristili Pitagorini učenici pozivajući se na autoritet svojeg učitelja. "Oni pak koji istražuju kod istraživanja treba manje paziti na autoritet osobe, a više na razumske dokaze." (Ciceron, 2022: 39-40). Pejanović dokazano ne robuje autoritetima, on se pažljivo koristi vrelima znajući da je zajednička baština itekako krhka, slojevita i složena i drobi se u rukama onoga ko joj pristupa bez predznanja o povijesnom ili društvenom razvoju. Put scientifikacije – evolucionističko interpretiranje historije države, a tome je posvećen najveći autorov opus, pripada historiji ideja, gdje se teorija, uz difuznu i funkcionalnu analizu te analizu odnosa kulture i ličnosti, obogatila i strukturalnom analizom. Metodološki posmatrano, autor često koristi historijsko tumačenje – to je postupak kojim se traži značenje jedne norme ispitivanjem historijskih okolnosti

koje su prethodile njenom donošenju ili povoda (neposredan razlog – *occasio legis*) za njeno donošenje. Ovo tumačenje je najčešće pomoćno sredstvo ciljnog tumačenja, a primjenjuje se uspoređivanjem tumačenog s normama koje su mu prethodile ili pak s pripremnim materijalima (nacrtima, prijedlozima) za donošenje tumačene norme. Transdisciplinarna metodologija Mirka Pejanovića stoga se u cijelosti fokusira na istraživačko pitanje koje funkcionira kao "kognitivni temelj" nužan da bi se odredila sva dostupna teorijska i metodološka sredstva potrebna za adekvatno rješavanje istraživačkog problema. Sam istraživački proces pak treba oblikovati tako da se uzme u obzir međuovisnost različitih kategorija znanja: spoznaje (*episteme*), djelovanja (*praxis*), proizvodnje (*poiêsis*) i razboritosti (*phronêsis*). Historijska analiza diskursa, kao izvedenica njemačke historije koncepata (*Begrifsgeschichte*), usredotočuje se na složene i dinamičke procese, u čemu je, po općem priznanju, Pejanović pravi majstor. Američki historičar J. L. Gaddis, nazvan "dekanom hladnoratovskih historičara", nalazi da djela Marka Blocha *Zanat historičara* i Edvarda H. Carra *Šta je historija?* predstavljaju najznačajnije radove o historiografskoj metodologiji (Gaddis, 2002).[4] Pejanović se često vraća preispitivanju sopstvene metodologije, kod njega se prošlost prožima kroz tekstove, ali je uvijek otvoren za nove metode istraživanja i očiti pristaša E. H. Carra, koji tvrdi da je "historija beskrajni dijalog prošlosti i sadašnjosti". Kako je predmet politoloških istraživanja uvijek složen, Pejanović insistira na prihvatanju složenih dokaza tvrdeći da je narativ najbolje oružje kojim se istraživači mogu poslužiti. Prilikom istraživanja pojedinih fenomena, a tu je Pejanovićeva radoznalost izuzetna, autor insistira na utvrđivanju neophodnih i dovoljnih, odnosno racionalnih i slučajnih uzroka, definišući kontekst kao zavisnost dovoljnog od neophodnog, gdje uvijek postoji neki ekvilibrij koji se polako urušava. Pejanović, suprotno od Makijavelija, koji u djelu *Vladalac* Lorencu Mediciju ukazuje na značaj "pakovanja" velike količine informacija u kompaktnu i korisnu cjelinu iz koje će čitalac izvući recepte za budućnost, ukazuje na značaj pravilne destilacije informacija i analizu turbulentnih situacija bh. društva. U mogućnosti različitih ishoda (tzv. "prozori mogućnosti – *windows of opportunity*), autor primjenjuje različite intelektualne vježbe, parafrazirajući Marka Blocha – "tražiti ono što je najlakše moglo biti izbjegnuto" u detaljnoj postavci problema (Bloch, 2004).

Pejanović se kontinuirano bavi državom – koncept "države" nepoznat je u anglosaksonskoj pravnoj tradiciji, gdje sve pripada kruni ili izvršnoj vlasti, što je suprotno državnopravnim tradicijama kontinenta; termin *država* počinje se koristiti od Vestfalskog ugovora iz 1648. godine, gdje se narod, teritorija, suverenost prihvataju kao opće doktrine države. Kriterij za sticanje državljanstva: na osnovu porijekla (*ius sanguinis*) ili rođenjem na teritoriji (*ius soli*), pritom danas najčešće uz odrednicu

[4] Kod nas su mu prevedena djela: *Hladni rat: mi danas znamo*, Beograd 2003. i *Iznenađenje, bezbednost i iskustvo Amerike: predavanja o američkoj civilizaciji i upravljanju*, Beograd 2008.

Identitet – on se stvara, mijenja i prilagođava koristeći noviju i stariju povijest, dok suprotno zagovara tzv. primordijalistička teorija (Malešević, 2006). Pejanović primjećuje da najnovija nastojanja da se formiraju velike regionalne državne organizacije, poput EU, kao i težnja ka globalizaciji, nisu dovela do prevazilaženja države, ali su osjetno promijenila princip suvereniteta (ali i neke druge!). Njegovo upoređivanje drugačijih poredaka jest intelektualna radnja sučeljavanja uređenja institucija, dobiva karakteristike naučne discipline: zašto upoređivati (problem funkcije) – šta upoređivati, gdje su funkcije komparacije uvijek produbljivanje znanja. Pejanović stalno ističe da ideja nediskriminacije i jednakih sloboda može biti pravednom formulom svakog novog bosanskog društva – u modernom dobu osnovna politička vrijednost je sloboda, a u ranijem pravda. Aristotel ističe da je njena svjetlost, među ostalim vrlinama, toliko jaka da joj ni "Večernjače ni Zornjače nije ravan sjaj!" (Aristotel, 1988: V, 11). Autor u svim svojim radovima uvijek primjenjuje onu Ulpijanovu definiciju da je pravda stalna i neprekidna volja da svako dobije ono što mu pripada – *iusttitia est constant et perpetuo voluntas ins suum cuique tribuende*, što ga legitimira dosljednim humanistom uvijek radoznalog duha! (Justinijan, 2003: 1, 1, 10).

Ideje za budućnost Bosne i Hercegovine

"Misao je povezana sa događajem kao krug sa svojim centrom" – naglašava Hannah Arendt na samom početku *Krize kulture* – "i ako se od njega odvoji, rizikuje da izgubi svoj značaj. Misao živi na međi prošlosti i budućnosti, tražeći sopstveni smisao u istoriji. Čin mišljenja je neodvojiv od svakodnevnih suočavanja sa svetom. Gajeći čuđenje i dostupnost prema događajima, misao se više ne svodi isključivo na stvaranje novih ideja, već ima i novi zahtev – da identifikuje značajne događaje našeg vremena, omogući da ih bolje razumemo i tako izoštri uvid u stvarnost koja nas okružuje." (Arendt, 2023)[5]

Akademik Pejanović u svom *činu mišljenja* ne zadržava se samo na kritici, njegov novi zahtjev predstavljaju ideje za budućnost koje oslikavaju jasan, ali diskretan šarm nekadašnjeg građanskog društva i demokratskih ideala čovječanstva, ukorijenjenih u današnje civilizacijske norme društva. Pejanović nikada nije borac s praznom puškom ili ispraznom retorikom; njegovu dijagnozu postdejtonske Bosne i Hercegovine potvrđuje vrijeme, a prijedlozi za terapiju (Pejanović, 2012: 200-201) slojeviti su, ali provodivi uz minimum volje domaćih aktera. Pri tom je vodeća ideja integracija zemlje u EU i NATO, o čemu je nekada postignut *consenzus omnium*,

[5] Prevedeno prema: *The Crisis in Culture: Its Social and Its Political Significance* u Hannah Arendt, *Between Past and Future. Eight Exercises in Political Thought* (The Viking Press, New York 1968, 197-227). Tekst je originalno objavljen u prvom izdanju *Between Past and Future* (Vintage, New York 1961). Rana verzija teksta objavljena je pod naslovom Society and Culture, *Daedalus*, Vol. 89, No. 2, 1960, 278-287.

koji se danas bespotrebno politizira, a EU, bez obzira na povremeni briselski birokratizam, najveće društvo blagostanja modernog doba kojemu svakako trebamo težiti. Evropska pravna stečevina može se inkorporirati kreativnim radom Parlamenta, uz provođenje moguće ustavne reforme i promjenu izbornog zakonodavstva u svrhu bržeg implementiranja i izgradnje učinkovite vlasti, a to je u interesu svim državljanima ove zemlje. Pejanović uvijek podsjeća na to da su sve zemlje koje su prolazile evropske integracijske procese imale konsenzus vladajućih i opozicionih stranaka, a u poimanju građanskog dijeli stavove svoga dugogodišnjeg prijatelja profesora Zdravke Grebe koji navodi: "Danas vapijuće zjapi građanska praznina i građanstvo postaje pogrdna i kužna riječ čak i u onom obliku u kome bi je poželjeli kao ustavni patriotizam." (Grebo, 2017).

Pejanovićev recept za ozdravljenje je jednostavan, ide u kategoriju *narodnih lijekova*, a nikakvog složenog farmakološkog pripravka, lako je primjenjiv i probavljiv, a traži minimum zajedničke volje svih aktera bez poziva na ikakvo uplitanje stranih faktora, i ono najznačajnije – zahtjeva domaću pamet. Ima li je?

Zaključak

Zaključujući ovu raspravu navodim da je akademik Mirko Pejanović sa svojim magna opusom umnogome nalik na Homerovog pjevača koji ponavlja, prenosi i uređuje kolektivno sjećanje; postoje umjetnost, filozofija i književnost koje se slobodno šetaju njegovim sociološkim i politološkim djelima. Njegovi radovi uvijek dobro dođu međunarodnim i drugim zvaničnicima koji se bave Bosnom i Hercegovinom (kako je isticao i Lars Gunar Vigemark, specijalni predstavnik EU, promovišući Pejanovićevu studiju), gdje su im već duži niz godina neizostavan i objektivan reper, ali su studije o razvitku lokalne samouprave dragocjene za rad općina i gradova gdje postoji građanski interesni pluralizam, za razliku od entitetskog i državnog nivoa.

Otkako je tvorničar velškog porijekla Robert Oven skovao izraz "socijalizam", on je u žiži interesovanja nauke, na kritici Hegelove filozofije prava Marx je iznio poznatu tvrdnju da je religija "opijum za narod" – ako je tako, onda je nacionalizam kokain današnjice, što razumski uočava, ali i razobličava Pejanović. Društva stvaraju sliku o sebi, ali generacije stvaraju kulturu i identitet, u svakoj budućoj analizi bosanskohercegovačke kulture i države, u projektima lokalne samouprave, u odnosu prema vlastitoj baštini, buduće generacije naći će rukopis akademika Mirka Pejanovića.

Literatura

Aničić, Dejan (ur.) (2022) *Istorija mentaliteta. Žorž Dibi, Žak Le Goff, Filip Andrijes, Rober Mandru, Rože Šartije*, prev. V. Stanić, Karpos, Beograd.

Arendt, Hannah (2023) Kriza kulture: njeno socijalno i političko značenje, u: Arent, Hana, *Mišljenje i delanje u mračnim vremenima. Izbor tekstova objavljenih na Peščaniku*, prev. B. Dujmić, S. Miletić, Peščanik, Beograd, 57-82.

Aristotel (1970) *Politika*, prev. M. N. Đurić, Beograd.

Aristotel (1988) *Nikomaova etika*, prev. T. Ladan, Globus, Zagreb.

Babić, Anto (ur.) (1956) *Enciklopedija Jugoslavije, tom II*, Leksikografski zavod, Zagreb.

Bloch, Marc (2004) Prilog komparativoj historiji evropskih naroda, u: Roksandić, Drago (ur.) *Uvod u komparativnu historiju*, Golden Marketing – Tehnička Knjiga, Zagreb, 37-64.

Bloch, Marc (2008) *Apologija historije ili zanat povjesničara*, prev. J. Milinović, Srednja Europa, Zagreb.

Carr, Edward Hallet (2004) *Što je povijest?*, prev. D. Vojak, Srednja Evropa, Zagreb.

Ciceron (1996) *Libri politici. Zakoni*, prev. Daniel Nečas Hraste, Demetra, Zagreb.

Ciceron, Marko Tulije (2022) *O naravi bogova*, prev. Ante Jurić-Arambašić, Fakultet filozofije i religijskih znanosti – Dominikanska naklada Istina, Zagreb.

Dihle, Albert (2016) *Grci i stranci*, prev. A. Kostić, Karpos, Beograd.

Djurant, Vil (1995) *Istorija civilizacije*, Narodna knjiga – Alfa, Beograd.

Đurković, Miša (2023) *Fašizam u našoj epohi*, Čigoja štampa – Institut za evropske studije, Beograd.

Gadamer, Hans-Georg (1978) *Istina i metoda*, Veselin Masleša, Sarajevo.

Gaddis, John Lewis (2002) *The Landscape of History – How Historians Map the Past*, Oxford University Press, Oxford.

Gidens, Entoni (2006) *Odbegli svet*, Stubovi kulture, Beograd.

Grebo, Zdravko (2017) Uz malo gorčine u ustima, sretan vam praznik! *Media.ba*, 28. 2. 2017. https://www.media.ba/bs/mediametar/uz-malo-gorcine-u-ustima-sretan-vam-praznik (1. 8. 2025)

Gross, Mirjana (1975) *Povijest pravaške ideologije*, serija Monografije, knj. IV, Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Zagreb.

Herodot (2009) Posljednja knjiga "Kaliopa", u: *Herodotova istorija*, prev. M. Arsenić, Dereta, Beograd, 384-418.

Hoare, Marko Attila (2019) *Bosanski muslimani u drugom svjetskom ratu*, prev. E. Suljagić, IK Vrijeme, Zenica.

Hobsbaum, Erik; Rejndžer, Terens (ur.) (2011) *Izmišljanje tradicije*, prev. M. Prelić, S. Glišić, XX vek, Beograd.

Hobsbawm, Eric (2009) *Doba ekstrema: Kratko dvadeseto stoljeće 1914–1991*, Zagrebačka naklada, Zagreb.

Justinijan (2003) *Digesta*, Prva knjiga, II izd., prev. dr. A. Malenica, Službeni glasnik, Beograd.

Malešević, Siniša (2006) *Identity as Ideology: Understanding Ethnicity and Nationalism*, Palgrave Macmillan, New York.

Pejanović, Mirko (2006) Riječ na skupu o akademiku Hamdiji Ćemerliću, u: *Zbornik radova Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu*, br. 11, 59-62.

ANU BiH АНУ БиХ

Pejanović, Mirko (2012) *Ogledi o državnosti i političkom razvoju BiH*, Šahinpašić, Zagreb – Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2021) *Državnost Bosne i Hercegovine u XX i XXI stoljeću: studije, članci, intervjui*, University Press, Sarajevo.

Pejanović, Mirko (2025) Značaj Dana nezavisnosti Bosne i Hercegovine za razvoj njene državnosti u 21. stoljeću, *Ifimes*. https://www.ifimes.org/ba/istrazivanja/znacaj-dana-nezavisnosti-bosne-i-hercegovine-za-razvoj-njene-drzavnosti-u-21-stoljecu/5461 (1. 7. 2025)

Sorokin, Piterim (2002) *Društvena i kulturna dinamika: proučavanje promena u velikim sistemima umetnosti, istine, etike,prava i društvenih odnos*a, CID, Podgorica – Beograd.

Spahić, Mustafa (2022) Dosljednost i vjernost svojoj zemlji i državi, *Oslobođenje*, Sarajevo, 16. 1. 2022.

ANU BiH
АНУ БиХ

MIRKO PEJANOVIĆ'S GOLDEN BRANCH

Dževad Drino
Full Professor
University of Zenica – Faculty of Law
dzevad.drino@unze.ba
ORCID: 0000-0003-4488-9449

Abstract: This paper is dedicated to the scientific engagement of academician Prof. Dr. Mirko Pejanović in the context of anti-fascist traditions in Bosnia and Herzegovina, especially an organization of national government bodies in the light of the Declaration on the Rights of Citizens of Bosnia and Herzegovina (dated 1944), which academician Pejanović reaffirmed and analyzed in his works. Pejanović's "Golden Branch" include a wide range of scientific works, books, textbooks, polemics and public speeches, which indicate that the nerve fibers of his texts rely on postulates in which history does not know any constant concept, content varies, languages generate different thought patterns, new time creates a gap between the present and the past. As the subject of political science research is always complex, Pejanović insists on accepting complex evidences that reflect ancient roots of his scientific landscape, which he often returns to by questioning his own methodology, where the past permeates through texts, but he is always open to a new research methods and he is an obvious supporter of the theory that "history is an endless dialogue between the past and the present."

Keywords: antifascism, Bosnia and Herzegovina, sovereignty, methodology, law, ZAVNOBiH